

IKONOSZTÁZ A VILÁG VÉGÉN (IV.)

DRAGAN JOVANOVIĆ DANILOV

IV.

Danilo már harmincöt éves korában öregnek érezte magát. Különbösen hát nem mondta már valaki, hogy az ember csak mások szemében lehet fiatal, a magáéban sohasem? Úgy érezte, csupán egy a sok közül, ember, egy ördögi kezektől alaposan megkevert kártyacsomagból. Undorodott azoknak az úgynevezett száműzött értelmiségieknek a siserehadától, ezektől a kikopott, szónokias, dezinficiált figuráktól, akik minden közészerűségük ellenére, máról holnapra a nemzetközi média meg a napilapok irodalmi mellékletei figyelmének tárgya lettek. Elborzadt közhelyeiktől meg hamisításaiktól, amelyekkel a hazugságnak, a ferdítésnek szerettek volna érvényt, polgárjogot szerezni. Valójában az történt, hogy a „száműzötteknek” ott a Nyugaton legfeljebb az életszínvonaluk javult, ami egyáltalán nem mondható félresikerült könyveikről, ezekről a se íze, se bűze önvallomásokról, amelyekben egy szemernyi titok sincs. Danilo igazán együtt tudott érezni, de csak azokkal a szerencsétlen emberekkel, bajba jutottakkal, akiket brutálisan kiűztek évszázados hajlékaikból, azokkal a magatehetetlen, kiebrudalt emberekkel, akik még csak nem is remélhették, hogy meleg menedéket találnak asszony népüknek, öregjeiknek, kicsinyeiknek. Vannak jelenetek, amelyek mélyen Danilo emlékezetébe vésődtek – öregek, nők, gyerekek, akár az elfáradt csókák, pihentetnek, hevernek valamelyik út menti

kaszáló vagy vízmosás oldalában. Vagy amikor a menekülők a megáradt folyón kelnek át:

*Kicsinyke csónak, de mi
húszan ülünk benne.
Még csak egy könnycsep, és
mindjárt fölbillenne.*

Nos, ezt írta egy papírszeletre egy tizenkét éves kisfiú, trpinjei menekült, amikor egy folyón mentek át. Egy gyereknek ezekben a verssorokban több az igazság és a drámai erő, mint azoknak az állítólagos disszidens értelmiségieknek meg álirodalmi kuktáknak könyvtárakat kitevő fércműveiben.

Kevés élő lélek maradt a városokban és kisvárosokban. A rémületekben megvadult, elállatiasodott emberek csapatokba verődtek, és gyilkos bizalmatlansággal méregették egymást. Határtalan kegyetlenségekre ragadtatták magukat. Az ellenség fejét karóra tűzték, úgy hordozták körül az utcákon. Öreg bácsikák, vézna anyókák meg fiatal nők az apróságaikkal penészes pincékben húzták meg magukat, s ezekben a koszos, nem embernek való odúokban töltötték hosszú napokat és éjszakákat. A koplaló gyerekek olyan pehelykönnyűek lettek, hogy egyik tenyerén is elbírták őket az édesanyjuk.

Az elmegyógyintézet ápolójai, a nirvána e szelíd, jámbor gyermekei, akik Isten áldásaként hordozták tébolyuk terhét, s akiket ottfelejtettek a hegyi szanatóriumban, a nagy szaladás zűrzavarában kitörték a kórházkapun, és kóborútra keltek Boszniában. Bogyókkal, gombákkal, fűvekkel táplálkozva, zavarodott elmével csatangoltak hegyen-völgyön át. Gyógyszerek híján hallucináltak. Meg-megérintették egymást, talán azért, hogy meggyőződjenek: élnek. Itt már senki sem verhette őket, nem úgy, mint korábban az ápolók meg az orvosok. (Van-e nagyobb bűn a világon, mint a testet ütlegetni a lélek bajáért?)

A háborús felfordulás, miként a megáradt, zavaros víz sodorta el az embereket, nagy távolságokra és végérvényesen. A végeláthatatlan, néma gyászmenetre emlékeztető emborsor lehangoló látványt nyújtott. A feldúlt arca e szerencsétleneknek, akik máról holnapra otthonuk és meleg családi tűzhely nélkül maradtak. Egy ideig az erdőben bujdosnak, majd pedig traktorpótkocsikra, motorkerékpárra, szekérre kapva fel, ki

mit ért, leginkább egy kis harapnivalóval a csöppnyi motyóban, de sokan enélkül is, menekülésre adták a fejüket. Sokukat az események kérelhetetlensége tarolta le, mint a nyári vihar a termést. Ereje fogytán a korosabbja ahhoz hasonlóan maradt el a menetszlop mögött, ahogyan a kiöregedett állatok szakadnak le, valahol a fagyos éjszakában, a ragadozók elől menekülő csordától. Zuhogott az eső, mintha dézsából öntenék, s a menekülők nyakába, ráadásul, gránátéső zúdult. Egy szösze ikerpár, az egyik kisfiú, a másik kislány, olyan egyéves formák lehetnek, sírt. Mindhiába szopták, szortyogtatták az emlőket, egy csepp tej nem volt bennük. Hogy valamiképpen védelmet nyújtson báránykáinak, egy másik édesanya beköltözött egy útszéli autóroncsba, fiacskái onnan leskelődtek kifelé, mint a kutyusok. Egy toprongyos, síró-rívó asszony, vezetékre fogva, hófehér kecskét vonszolt maga után. Már megháborodott a jóasszony – három nappal korábban csecsszopó gyermeke halt meg a keblén.

– Azt az utat nézzétek meg ott! Azon az úton érkezett az Antikrisztus – bizonygatta egy apóka.

Odalépett az emberekhez, és sorra megkérdezte őket, nincs-e hírük Mladen Bjelogoracról, egy hétéves fiúcskáról, az unokájáról. A nagy szaladáskor, azt mondja, leesett a traktorról, és nyoma veszett. A bácsi, különben, a fiairól sem tudott semmit.

*

A fagyos ég alatt tüzek sziporkáztak. Egy csapat katona átkutatta a szegényes falusi viskókat. Félték, netán rájuk lőnek valamelyik szálláshelyről, ezért csak úgy lopakodva járták a házcsoportokat.

Danilo ezekben a napokban tüzes beszédeket hallott, melyeket E. T., a parancsnok, egy modortalan, a maga lelkesültségében már-már primitívnek mondható ember tartott katonáinak. Egy hang üvöltözött Danilo háta mögül:

– Az írmagját is kiirtani! Tüzelj! Hogy behülyüljenek!

Fütyültek a golyók, körös-körül robbanások hallatszottak. A gránátok sok-sok behavazott növendék fenyőt megsemmisítettek.

Danilo egy sánc mögé hasalt, ahonnan alkalmas rálátás nyílt a fölperzselt és elhagyott, nyomorúságos falvakra. Tüzelt ő is, ám sehogy sem tudott szabadulni kényszerképzetétől, hogy őbelőle most valaki más

lövöldöz, alkalmasint egy sötét lelkű hasonmás, aki egy pillanatra beléköltözött. Még egy tompán pukkanó, távoli lövést hallott, utána pedig mélységes, álmosító csend borult mindenre. Időről időre helikopterek húztak el az égen, a súlyos sebesülteket szállították. A kórházak zsúfolásig megteltek akna- meg gránátrobbanásokban iszonyatos sérüléseket szenvedett, megnyomorított emberekkel, a kimerült ügyeletes orvosok meg a véres kötényekben futkosó ápolónővérek pedig már napok óta nem hunyták le szemüket.

A szemben levő oldalról a „fűrészgépek”, vagyis a háromcsövű nehézgépfegyverek kelepeltek. Körös-körül aknavető gránátok hullottak, s Danilo egyedül attól félt, nehogy nyomorék maradjon. Egy órával azelőtt, közvetlen közelében, találat érte Jagger nevű bajtársát – a golyó úgy fúródott a homloka kellős közepébe, hogy koponyája a becsapódás erejétől szétnyílt, mint az érett dinnye. Menthetetlen volt, noha adott még életjelet magáról. Jaggert, különben, a behívókézbesítők az Arany Moréna étteremben kapták el, ott ebédelt a feleségével, házasságuk harmadik évfordulóját ünnepelték. Bekísérték a laktanyába, s ráhúzták az angyalbőrt. Ekkor áttette az egyenruha zsebébe azt a kis guminyuszit, melyet kétéves kislányának vett. A halálosan megsebesült test görcsös rángatózása közben a nyulacska kiesett a zsebéből. Ez a jelenet különösen meghatotta Danilót.

Már hónapok óta nem vetette le a csizmáját, úgy hozzánőtt, mintha saját testrésze volna. Másnap egy csoport fegyverrel kizöldült kukoricaföldek, terméstől roskadozó szőlőtőkék meg olyan almáskertek között vezetett az útjuk, ahol az érzékeny gömbölyded almák akkorára nőttek, hogy majd kicsattantak az egészségtől. Megérkeztek az első harcvonalra. Az állhatatlan ködfoltok szertefoszlottak, s az egyik magaslatról a harcosok egy kisvárost pillanthatnak meg őszi rozsdaszínen, amelyet a korán leesett, még egészen el nem olvadt hó tarkított helyel-közzel. A tarlókon fekete frakkos varjak károgtak. A katonák óvatosan haladtak, nehogy eltalálják őket. Az usztraság soraiban, akiket ők egyszerűen nagybácsiknak neveztek (így, családiasan, nemde?), önkéntes lányok, Csehországból jött mesterlövészek harcoltak. Mostanság ők voltak a háború hiénái. Havi nyolcszáz német márkáért civilekre lövöldöztek.

Egy ligeterdőben megálltak falatozni. Gőzölögtek a csajkák, közben egy sebesült harcos, akit úgy vonszoltak magukkal, nyögdécselt és jajgatott.

– Egy cseppet se félj te, bátyuska – nyugtatta az orosz Podbjelszkij –, közel a kórházunk, hamarosan tiszta, fehér lepedőn fekhetsz, és szép ápolónők kapják majd be a farkad!

Valaki szájharmónikázott, mialatt Podbjelszkij ábrándos, vágyakozó szibériai meg bajkáli rabnótákat dalolgatott azon a repedtfazék-hangján.

– Na, ha vége lesz ennek a háborúnak, akkor hazamegyek – fogadkozott Podbjelszkij selyma mosollyal az ajkán. – Odüsszeusznak húsz év kellett, hogy hazavergődjön, annyi időbe telik nekem is. Kabarét nyitok Rostockban, ahol feleségem meg fiam van – magyarázta el Danilónak.

– Érted? Nem kuplerájt, hanem pont kabarét, és meglóbálom a micsodámat az egész világ előtt. Csinos lányok csak meztelenül fognak táncolni, az emberek pedig jönnek, és nézik. Mert tudod, Danilóm, az én egész életem egyetlen lángnyelv. A rituálé végén meghallgatom Rossini Quando corpus morieturját, amely érzékelteti azt a pillanatot, amikor a test meghal, és a lélek eltávozik.

– Szép itt az éjszaka – kottyantotta el magát valaki beleszimatolva a nyirkos éjszakába. Sötét volt, mint az alagútban. A fák elázott, kopár ágairól csöpögött a víz. A napokban pusztító záporok vertek végig a földön és a fákon, nem csekély kárt okozva. Durva lópokróccal a vállán Danilo az egyik kátyús lövészárkokban állt őrséget. Komor gondolatokba merült az e világi javak értelmetlenségéről és hiábavalóságáról. Még egynéhány nappal azelőtt csikorgott a korai hó a csizmák talpa alatt, éjszakánként erős fagy csípte irgalmatlanul az arcokat, az emberek bokáztak a lövészárkokban, hogy megmelegedjenek valamennyire. Most meg, lám, hogy megenyhült. Utána aztán egész nap szakadt az eső. Abból a fajtából való, amely ha nekisimul, napokig nem áll meg. Egy pillanatban Danilót átjárta az az ősi, elemi gyönyörérzet az őt körülvevő hideg nyirkosság, a dágvány büze és undora ellenére is. Eltűnődött, hogy a nagykorú, civilizált világban a fiúk és a lányok most mozi- meg színházjegyért állnak sorba, hogy a mamák meg a papák drágalátos fiacskái kávéházban ülve szürcsölgetik narancs-dzsúzaikat és más ringóitalaikat, ő meg itt kiéhezetten és kimerülten, éjszakákat nem alszik ebben a sötét, sáros farkasveremben, s mi más várja, mint az, hogy

valamiféle útonálló haramia vagy nigger zsoldos golyót röptsen a fejébe, majd fölprítsa, mint a répát. Mert a háború hiénáinak jelszava egyszerű volt és a napnál is világosabb: ahol megfizetnek bennünket, ott a hazánk. Hát ígyzen üzengettek a világ vezető napilapjai újságíróinak a yorkshire-i késelők.

Danilón átsuhant az édesanyja alakja, ez a törékeny teremtés, aki mintha Lucas Cranach egyik vásznáról toppanna elénk, és csendesen könnyekre fakadt. Mélységesen e növényként élt asszony gyermekének érezte magát. Eszébe jutott Andela, anyai féltestvére. Micsoda csodálatos képzeletvilág lakozott a csinoska, süketnéma lány vézna testében, aki ezenkívül későviktoriánus szenvedéllyel vonzódott a szellemekről szóló históriákhoz. Andela az édesanyja szépségét és tudóasztmáját örökölte. Majd elmebeteg lett. Az volt a mániája, hogy anyjának nincsenek mellei. Egy elmeorvos, dr. Biserović professzor, megállapította a diagnózist: Neurastenia architektonica! Sajnos, az összeomlás elkerülhetetlen volt. Pszichoanalitikusának, bizonyos Herzog asszonynak, azt mondta:

– Bármit mond is ön, abból, sajna, semmi sem vonatkozik rám. Szavai nem hatolnak el hozzám. Sem az eszemig. Sem a bensőmig.

Danilo egész élete adta egy füleléssé vált. Az őrjítő várakozás, amíg meg nem jön a váltás, maga volt az örökkévalóság. Itt, alig tíz-egynéhány méterre tőle, sárfoltos egyenruháikban a fáradt, átfázott katonák úgy aludtak, mint a kisgyerekek. Ő meg bóbiskolva várta a reggelt, hogy maga is elnyújtózzon a szalmán, s legalább egy keveset aludjon. Egy pelyhes állú, pakraci legénykének, kész gyerek még, neki kellett volna felváltania az őrségen, de hát sajnálta felkelteni.

– Kis zöldfülű – suttofta Danilo, amikor látta, milyen édesen alszik a fiú. S őrségen maradt helyette is.

Ezekben a napokban, bizony, látható nyomokat hagyott arcán az álmatlanság. A szeme alatt sötét karikák rajzolódtak ki, a keze remegett.

Egy éjszaka, őrségen volt akkor is, a vaksötétből odasántikált hozzá egy girhes, ázott kis kutyus. Odabicegett Danilóhoz halálos ijedelmet keltve. Egyre csak ott sündörgött a lába körül, láthatóan nem tágitott mellőle. Hiszen ő is, ez a pirinyó élet, éppolyan kitaszított és magányos volt a világegyetemben, mint amilyen elveszettnek érezte magát Danilo is ezen az álmatlan éjszakán, amely a mesterlövész golyója miatt még áthatolhatatlanabbnak tetszett. Ez a csúf, de rokonszenves teremtmény

az elkallódottság eleven példaképe volt. Danilo gyengéden felnyalábolta (ó, ezek a törékeny, valószerűtlenül finom szálak, amelyek a még lélegző lényekhez fűznek bennünket), és gyapjúujjásához vonta, hogy megmelegesse. Ebben a pillanatban nagy megnyugvást érzett, mintha eddig a világ egész mozgása beléfagyott volna.

Éjszakánként, melyet olykor-olykor a holdvilág zöldes fénye ragyogott be, minden neszt komolyan kellett venni. A legkisebb sussanásra megremeg a szív. Ezt rendszerint szélcsend, az a süket rezzenéstelenség követte, amely bármely más hangnál mélyebben hatol az emberbe. Egyszer Danilót elnyomta az álom az őrségen. Szendergésében vonatkerek egyhangú csattogását hallotta. Fekete fejkendős asszonyokat és a sötétségben kísértetiesen pislákoló, rengeteg gyertyát látott. Ál-mában erdőben járt, s ott egy idős emberrel meg annak csodaszép lányával találkozott.

– De hát mért olyan félénk a lánya? – kérdezte meg a bácsit.

– Meghibbant – hangzott a válasz. – Az emberektől fél, az állatokat szereti. Azért is lakunk itt, az erdőben. Egyedül itt, amíg a farkasokkal, őzikéivel meg a nyulaival játszadozik, nyeri vissza lelke nyugalmát az én Vasilisám. Már megbocsásson, fiatalember, megijesztette a lányomat, legféltebb kincsemet. Menjen innen, kérve kérem. Távozzék, fiatalúr!

Attól fogva Danilo napokig úgy viselkedett, mint az alvajáró. Hol a szeretet ezen a világon, ha az ember leglényegesebb tulajdonságának mércéje, hogy alkalmas-e katonai szolgálatra?

A falusi muzulmán édesapa eszeveszett tehetetlenségében, amitől megfagyott a vér az erekben, haldokló gyermekét tartja a karjaiban jajveszékelve. Hangja halott. Igen, halott. Danilo életében először észlelte, milyen a halotti emberi hang.

– Megbasszuk azt a mozlím anyákat mindazért, amit Rigómezőtől máig elkövettetek ellenünk – üvöltötte egy tőkfilkó.

Danilót ellenben a hátborzongató jelenet Goethe Der Erlkönigjére, a Tölgyfakirályra emlékeztette, melyet a német romantikus a Fűzfakirályról szóló dán ballada motívumai nyomán írt. Eszébe villant, ahogyan – akit sohasem ismert: – az apja tartja őt, és sír. Keservesen, mint a kisgyerek. Odalépett a katonához, aki az imént úgy szidalmazta a muzulmánt, és tán megfojtotta volna, ha bajtársai meg nem akadályozzák.

– Állatok vagytok ti mindannyian! – dühöngött. – Oktalan barmok. A gyámoltalanokkal szemben hősködtök. Még majd meg is ijedek tőletek!

– Ugyan, hát te kételkedsz bennünk, Danilo? – válaszolta egy szakállas alak. – A kétely kikezdi a jellemzilárdságot, ha-ha-ha!

Danilo később csendes mélabúval szemlélte, hogy az emberek, a háborúskodásban eltöltött alig egy-két esztendő alatt, mennyire kivetkőztek mivoltukból. A szó valódi értelmében elvadultak, elállatiasodtak felrúgva magukban és útjukban minden lelkiismereti aggályt, viselkedési szabályt, amelyek igazában már nem is voltak egyebek pusztá látszatnál. Kiváltképp ezektől az újdonsült vitézektől, Stefan Lazarević despota meg Miloš Obilić dicső hagyományainak állítólagosan méltó örököseitől és folytatóitól undorodott, akiknek külső ismertetőjelei a terepszínű önkéntes-egyenruha, a kétfejú sasos sapkarózsa a négy csiholóval mint az olthatatlan tűzzel égő szerb nemeslelkűség jelképével. Akadt itt egy Ticsernek becézett fiatalember. Úgy, szemre, rokonszenves, vézna, ijedt tekintetű fiú, akinek fizimiskája semmiképpen sem árulkodhatott volna a belgrádi aszfalt leghírhedtebb revolverhőséről, a bestiális és hidegvérű gyilkosról. Az ilyenféle pszichopata egyéniség, amikor őt, annyit sem érez, mint más, egyszerű ember, amikor odaköszön ismerősének, hogy „jó napot”.

Amikor Danilo arrafelé fordult, látta, hogy a falusi iskola udvarában egy idegen bérencet akarnak meglincselni. Egy angolt, máskülönben egy vagyonos húskonzervgyáros fiát, aki – mint majd utóbb megmagyarázza az újságíróknak – azért vetődött ide, hogy segítsen a horvátoknak a Szerbia felől érkező kommunista invázióval szemben.

– Ez a nigger félmillió dollár értékű kábítószeret fecskendezett a vénáiba – vélekedett Podbjelszkij, az orosz, miközben ronda, szőrös mancsaival feltöltötte a golyótárat.

– Személyesen ismerem az idegenlégióból! Úgy hívják, hogy Terry Tompson. Együtt verekedtünk Rhodesia dzsungleiben, ahol Tomi a nők megerőszakolásáról vált hírhedtté.

Azokban a napokban az egyik muzulmán kisvárosba, miként Podbjelszkij fogalmazott, „egy rakomány csajt” hoztak. Ősidők óta, állítják a hozzáértők, meglovagolni a háborúban legyőzöttek asszonyait meglovait, a győztesek dicsőségét öregbítette. Számptalan ostrom, erőszakos adószedés, mindenféle vérontás története gazdag példatárral szolgál, hogy bizony az ellenség asszonyait durván megerőszakolták, nemritkán a fivéreik, apjuk, férjük szeme láttára, ámde szinte sohasem az anyjuk, nővéreik jelenlétében.

Egy este Danilo benyitott egy török biedermeier stílusban berendezett szobába. A hadfiak éppen egy olyan negyvenéves forma, gyönyörű szép nő megerőszkolásával voltak elfoglalva. Úgy ugrották meg sorra, mint a kutyák. Egy mokány paraszt először is a füléből kitepte a fülbevalót a cimpájával együtt. Majd az a tahó, megrészegülve az asszony nyaka felől terjengő parfüm illatától, annak gömbölyded combjai között bujálkodott. Néhány ember, aki szemtanúja volt a jelenetnek, elpálínkázgatva várt sorára. Danilo elborzadt a fertőnek ettől a hajmeresztő, sötét világtól, de nem tehetett semmit.

– Hé, szépfiú, ne vesztegesd az időd, hanem kefélj, rajtad a sor – reccsent rá feléje fordulva egy szakállas csavargóféle.

Danilo eltűnődött rajta, hogy mindezek a bugrisok – szerbek és muzulmánok – egyszer majd hazatérnek kicsiny hegyi falvaikba meg városaikba, és ott a tisztességes családapák meg a jó házigazdák szerepét öltik magukra. Sarkon fordult, és elhagyta a helyiséget.

– Kész barmok! Üres hólyagok! Sültparasztok! – sziszegte a foga között.

Mintha valamiféle állat készülne lassan tanyát verni a testében, úgy érezte. Egy nála erősebb dúvad fenekedett abban a tömlőcben, ahonnan nem volt számára menekvés.

Odakint alábbhagyott az eső, derülőben volt az ég. Fönt, magasan a hegyek fölött, egyetlen szemfoggá hegyesedett a hold.

BORBÉLY János fordítása

(Folytatjuk)